

S tem da je človek stopil na prag vesoljskega prostora, je podan dokaz, da je sodobna znanstvena misel prerasla tesnobne okvire državno politične eksistence sodobnega človeka. Prerasel pa jih je s svojimi židljenskimi potrebami in duhovnimi smotri tudi že vsak navaden zemljan. Zato kozmična romantika ne more odpraviti in razrešiti zemeljskih problemov. Protislovje med prodorno močjo človeškega znanstvenega duha in bedo človeške eksistence na zemlji je večje kot kdajkoli poprej v zgodovini našega planeta. In čeprav je večje kot kdajkoli poprej, bi ga bilo vendar lažje ukiniti kot pa v prejšnjih dobah in stoletjih. In če je narava slepa in nezavedna v svojih zakonitostih, ne sme biti slep in nezaveden človek v svojih napačnostih. Radost ob morebitnem skorajšnjem zavzetju Lune ne bo mogla preprečiti zle volje ob visokih cenah hrane in tekstila, zastavica znanstvenega duha na Luninem kraterju ne bo pomenila odprave socialnega in nacionalnega zatiranja, omejevanja svobode duha, rasne diskriminacije in vojne psihoze. Zdi se, da odkrivanje skrivnosti neba kliče k pospešenemu reševanju povsem neskrivnostnih problemov na Zemlji. Tisti, ki so videli nebo, trdijo, da je polno lepote, a da je Zemlja kljub temu lepša kot nebo. To je sicer stvar okusa, a lahko verjamemo, da je Zemlja lepša kot nebo ali da bi vsaj — če zmagata pamet in pravičnost — lahko postala brez mitološke prevare najlepši del stvarstva. Kdor pa nasprotuje tej volji človeka, mu je zdaj odprta prosta pot v vesolje.

Bojan Štih

PROBLEMI SODOBNE DRUŽBE

NEKAJ POTEZ IZRAELSKE ETNOGENEZE

Janko Pleterski

»...

Er sieht ein Ziel, ein Ziel so weit

Im Träumen, wie im Wachen:

Er denkt daran, in dieser Zeit

Mit Juden Staat zu machen!«

Zbadljivka na račun Teodorja Herzla (1860—1904), ustanovitelja sionističnega gibanja.

Po zadnjih podatkih (1. julija 1960) je Izrael štel 2,113.619 prebivalcev, od teh 1,871.872 Židov. Danes jih bo že precej več, saj dotok novih in novih židovskih priseljencev ne presiha. Leta 1956 je živelo po vsem svetu, razen v Izraelu, 10,516.000 Židov in pomen tega demografskega in gospodarskega zaledja nove države v Palestini je komaj mogoče prav oceniti. Takšna je trenutna demografska bilanca prizadevanj za ustanovitev in utrditev židovske države v Palestini in za prerod židovskega naroda.

Organizatorji modernega židovskega gibanja, zlasti svetovnega sionističnega gibanja (ustanovljeno leta 1897), so izhajali s stališča, da Židje kot narod, razpršeni po skoraj vseh deželah sveta, nimajo prihodnosti, da jim pogojev za obstanek ne daje niti liberalni meščanski demokratizem. Židje,

ki bodo ostali v diaspori, se bodo konec koncev asimilirali, če jih ne doleti še kaj hujšega. Naraščajoči antisemitizem v nekaterih evropskih državah med obema vojnama in končno pošastni nacistični genocid nad evropskim židovstvom se današnjim voditeljem židovskega gibanja zdi potrdilo za pravilnost tega osnovnega izhodišča. Zato se svetovno židovstvo ob pogledu na Izrael sprašuje predvsem, ali se z razvojem te dežele povečuje verjetnost, da se bodo Židje vzdržali tudi v prihodnosti, ali ne. Že s čisto demografskega vidika je odgovor pomemben, saj so težnje razvoja v velikih delih diaspore zaradi prestarevanja prebivalstva, majhne rodnosti, mešanih zakonov itd., obrnjene močno v škodo židovstvu. Dejstvo je, da živi danes v Izraelu približno ena šestina vseh Židov na svetu. Vendar se je ta šestina zbrala v veliki meri na račun številnih starih, homogenih in proti asimilaciji zelo odpornih židovskih skupin v Aziji in Afriki in zato za življenjske upe svetovnega židovstva Izrael najbrž še ne pomeni bistvenega izboljšanja, kljub temu da dosedanje raziskave kažejo, da je židovsko prebivalstvo v tej državi sposobno zagotoviti tudi samostojno znaten naravni prirastek.

Naj bodo pogledi na prizadevanja za to, da bi se svetovno židovstvo oblikovalo in ohranilo ne le kot verska, marveč tudi kot narodnostna skupina, takšni ali drugačni, gotovo pomeni prebivalstvo Izraela danes že samo po sebi vprašanje, ki zahteva od političnih faktorjev nove države hitrih in takojšnjih rešitev, za opazovalca pa pomeni izredno zanimiv primer nagle rasti in oblikovanja naroda. Vse kaže, da so prizadevanja za obnovo židovske domovine v Palestini pripeljala v mednarodnih okoliščinah po drugi svetovni vojni ne le do ustanovitve izraelske države, ampak so v zvezi z nastankom države bistveno pospešila tudi rast izraelsko-židovskega naroda. V Izraelu imamo opraviti s posebno očitnim primerom, da so zavestna kolonizacijska akcija, prizadevanja za izgradnjo modernega gospodarstva in njemu primerne družbene organizacije vse tja do države neogibno postavili na dnevni red tudi oblikovanje naroda kot subjektivnega in obenem objektivnega družbenega faktorja, brez katerega bi ves veliki gmotni in moralni trud svetovnega židovskega gibanja ostal brez trajnega učinka. Celo bežnemu obiskovalcu Izraela, ki si pridobi le majhen vpogled v razmere te dežele v neposrednih pogovorih in z dokaj površnim prebiranjem znanstvenega pisanja, se riše pred očmi impresivna podoba nastajanja novega naroda. Morda poskus, ugotoviti vsaj nekaj potez tega kolektivnega rojstva, ne bo odveč.

Po vojnah z Rimljani so Židje skoraj v celoti zapustili svojo prvotno domovino, kolikor tega niso storili že prej. Nekaj malega pa jih je vendarle ostalo in preživelo Rimljane, Bizantince, Arabce, križarje, mameluke in Turke. Še v srednjem veku in v prvih stoletjih novega veka so se temu ostanku od časa do časa pridruževali Židje, ki so se posamič ali v skupinah priseljevali v Palestino. Gibala teh drobnih priseljevanj so bila različna, od mesijanskih upov do bega pred preganjanji v Evropi. Vsa skupaj pa niso imela znatnejšega demografskega učinka in tako cenijo število židovskega prebivalstva v Palestini ob začetku 16. stoletja na okrog 5.000; sredi 19. stoletja je v Palestini živelo blizu 12.000 Židov, do začetka moderne imigracije leta 1882 pa je njihovo število narastlo na 24.000. Židje so v Palestini bili le neznatna manjšina in se po tem niso prav nič razlikovali od Židov v drugih

deželah. Razlike tudi ni bilo v njihovi socialni strukturi, saj so tudi v Palestini bivali skoraj izključno le v mestih in z zemljo niso imeli domala nobenega stika. Od leta 1882 dalje pa se razvija moderno priseljevanje, ki je postopoma ustvarilo prvi pogoj za oblikovanje izraelsko-židovskega naroda, večinsko židovsko prebivalstvo.

Novodobno priseljevanje je potekalo v treh glavnih valovih. Blizu 70.000 ljudi se je priselilo v zadnjih letih turške vladavine. Za britanske uprave od 1919 do 1948 je prišlo v deželo 485.000 oseb, tako da je ob koncu britanskega mandata živelo v Palestini okrog 650.000 Židov. Mandatno obdobje se po intenzivnosti in po značaju migrantov deli v dve fazi: prva do leta 1932, v kateri se je priselilo 117.000 priseljencev, in druga, ko se začne beg pred nacističnim preganjanjem Židov v Evropi, pozneje pa reševanje ostankov židovstva po koncu vojne. — Tretje obdobje priseljevanja se začne z ustanovitvijo izraelske države (na osnovi resolucije generalne skupščine OZN z dne 29. novembra 1947, in sicer 14. maja 1948). Proklamacija o neodvisnosti je med drugim izrekla načelo: »Država Izrael je odprta židovski imigraciji in zbiranju izgnancev.« To načelo je bilo formalno izvedeno z zakonom o vrnitvi, sprejetim 5. julija 1950, ki pravi: »Vsak Žid ima pravico priti v Izrael kot olih (židovski priseljenec — državljan Izraela).« Do leta 1951 se je na tej osnovi priselilo 684.000 ljudi. Približno enako število Arabcev pa se je v času vojskovanja odselilo. V letih 1952 in 1953 je priseljevanje Židov nekoliko pojenjalo, od leta 1954 dalje, zlasti v letih 1956 in 1957, ko se je začelo množično umikanje Židov iz severnoafriških arabskih držav, pa znova narašča. Tako znaša danes število izraelskih državljanov, ki so se priselili po letu 1948, precej več kot milijon.

Gre torej za osem desetletij dolgo zbiranje prebivalstva v različnih mednarodnih okoliščinah, z različno naglico, ki v zadnjem obdobju doseže relativni obseg, kakršnega doslej ni doživela še nobena dežela. Razlike med posameznimi obdobji niso le številčne, ampak se v njih spreminja tudi značaj priseljencev. Njihov skupni imenovalec je židovsko poreklo. A to poreklo včasih že kar izginja pod navalom idejnih, političnih, etnično-kulturnih, gospodarskih in demografsko-strukturalnih razlik med priseljenci v raznih obdobjih.

V času 1882 do 1904 so priseljenci prihajali iz vzhodne Evrope. Prvi migracijski vali se vzdigujejo v času, ko v vzhodnoevropskih deželah raste domače malomeščanstvo in izpodriva Žide z njihovih gospodarskih položajev. Priseljenci so se zavestno uprli življenju v diaspori, hoteli so popolnoma preosnovati židovsko družbo, najradikalnejšo rešitev so videli v preselitvi v Palestino in v kmečkem naseljevanju. Največ so prihajali otroci tradicionalističnih, gospodarsko trdnih družin, ki so bile na robu kulturne in politične asimilacije moderni družbi. Imeli so dvojno izobrazbo, tradicionalno v verskih šolah in moderno v ruskih, avstrijskih in nemških visokih šolah. Gospodarska pomoč družin je mladim upornikom pomagala premagati težave preselitve v Palestino. V tem času so tukaj nastale prve židovske agrarne naselbine, ustvarjene so bile prve osnove za novo židovsko družbo v tej deželi. — V letih 1904 do 1914 so prevladovali, politično, če ne številčno, pripadniki delavskega razreda, ki so se bili kot člani raznih sionističnih delavskih skupin udeležili revolucije leta 1905 v Rusiji, pozneje pa so se od splošnega ruskega delavskega gibanja ločili in se umaknili pred protizidovskimi pogromi, ki jih je

sprožila carska reakcija. To je faza delavske imigracije, v tem času so nastale nove oblike agrarnega naseljevanja, ustanovljeno je bilo židovsko delavsko gibanje v Palestini. Z nastankom Tel Aviva se začneta razvoj židovskih mest in rast židovske industrije.

Balfourjevo deklaracijo na začetku mandatnega obdobja so Židje razumeli kot obljubo za ustanovitev židovske države in v Palestino se je zlil nov val pionirskega priseljevanja; glavnino so sestavljali mladi ljudje, pripravljeni za težko fizično delo v organizacijah »Haluc«. Izboljšane gospodarske razmere v Palestini po letu 1924 so pritegnile še nove priseljence, med njimi veliko gmotno trdnega meščanskega življa iz Poljske. Večidel so se naselili v mestih in stopili v industrijo, obrt in trgovino. Po letu 1952 pa se začne pretežno nepionirsko priseljevanje beguncev iz Evrope. Z njimi doteka znaten kapital, ki močno poživi industrijo in druge gospodarske dejavnosti. Spričo rastočega vznemirjenja in odpora Arabcev so britanske oblasti leta 1956 priseljevanje korenito omejile in šele proglasitev izraelske države je znova na stečaj odprla vrata židovskim priseljencem.

Glavnina so zdaj ostanki židovstva, ki so preživelih nacistično uničevanje, organizirane skupine Židov iz vzhodne Evrope in Balkana in kot posebna novost celotne židovske kolonije, preseljene iz nekaterih azijskih in afriških dežel. Iz Jemena, Iraka in Libije so v velikih organiziranih akcijah »transplantacije« prišle močne homogene židovske skupine, zelo pomembna je bila v naslednjih letih tudi emigracija iz Turčije, Maroka, Tunizije, Alžira in Irana. Značilno za množično priseljevanje je bilo, da ni šlo več za odbrane člane židovskih kolonij, med njimi je bilo veliko ljudi, prestarih za težko delo. Značilno je bilo tudi to, da je velika večina prihajala brez lastnih gmotnih sredstev, da so v veliki meri iskali v Izraelu zatočišče pred preganjanji, da so se priseljevali pod pritiskom razmer zlasti v afriških in azijskih deželah, torej v glavnem pod vplivom objektivnih faktorjev političnega značaja, ne pa zaradi ideoloških nagibov in želje sodelovati pri graditvi židovske domovine. To je bila ogromna množica ljudi, ki jih ni navdajal sionistični ideal, katerim je manjkal tako imenovani »izraelski faktor«.

Z vsakim dnem je postajala očitnejša razlika med starim Jišuvom (tako se je imenovala židovska družba v Palestini, izoblikovana do ustanovitve države oziroma pred začetkom begunskega priseljevanja zaradi nacizma) in pa med družbo v novi državi. Lastna državnost in množični pritok novih priseljencev sta v strukturo družbe in njenih vrednot prinesla razlike, ki pomenijo danes sodobnim izraelskim družboslovcem eno izmed glavnih raziskovalnih področij. Vodilni delavec na tem področju, S. Eisenstadt, je v svojih študijah o načinu izbire vodilne plasti židovske družbe v Jišuvu in pa v izraelski državi omenjeni pojav posebno jedrnat orisal.

Jišuv ni tvoril avtonomne države, marveč je obstajal znotraj političnega okvira mandatne oblasti, vendar je hkrati imel zelo močno lastno politično dejavnost in lastno družbeno organizacijo. Glavni cilji politične aktivnosti Jišuva so bili okrepitev priseljevanja, razširitev židovske kmečke naseljenosti, vzdrževanje avtonomnih družbenih, vzgojnih in kulturnih ustanov, organizacija podzemne oborožene sile (Hagana) in zastopstvo židovskih interesov pri mandatni oblasti. Glavni vir moči Jišuva je bil denar židovskih organizacij, politični vodilni sloj pa je bil skoraj istoveten z voditelji in glavnimi funkcionarji teh organizacij (Židovska agencija, Sionistični kongres, Svet

palestinskih Židov, Židovski nacionalni fond, Ustanovitveni fond, Vad Leumi), razen tega pa so ga sestavljali voditelji glavnih strank in načelniki pomembnejših židovskih občin. Vse te funkcije so bile volilne. Prva misel pri izbiri vodilnega sloja je bila služba židovski družbi, položaji so se delili po načelu, da mora najaktivnejšim pripasti tudi največ politične oblasti. Šele postopoma se je uveljavljalo načelo, da so razlogi za politično oblast tudi gospodarska moč, bogastvo itd., vendar to načelo vse do konca mandatnega obdobja ni prevladalo. Tako je nesorazmerno velik del funkcionarjev in vplivnih osebnosti v politični organizaciji Jišuva prišel iz vrst članov kolektivnih naselbin, nekdanjih delavcev v kmetijskih kolonijah, intelektualnih voditeljev raznih gibanj, mladinskih voditeljev itd. V prvih časih je v prvih vodstvenih vrstah bilo prav malo privatnih podjetnikov ali zgolj političnih ali sindikalnih profesionalnih funkcionarjev. Ta tip se je šele polagoma razvijal in sprva na nižjih stopnjah vodstvenega kadra. Prevladovala je miselnost pionirstva, politične vodstvene funkcije niso bile zvezane z gospodarskimi privilegiji. Ker ni bilo podpore centralne mandatne oblasti, so židovske organizacije v Jišuvu svojo oblast izvajale s prepričevanjem in pridobivanjem. Prav zaradi tega niso mogle zmagovati hotenja po centralizaciji v številnih organizacijah, med njimi tudi v sindikatih, in težnje po ustanovitvi formalne oblasti, Politična oblast in družbeni ugled sta ostala precej porazdeljena med širše sloje, ni bilo njune monopolizacije. K temu je pripomoglo tudi dejstvo, da je vsaj del gmotnih sredstev osrednjih nacionalnih ustanov bil odvisen od prostovoljnega obdavčenja različnih sionističnih organizacij po svetu in v Jišuvu. Velik pomen je imelo dejstvo, da skoraj ni bilo vodstvenega sloja, ki bi nastajal na osnovi etnične pripadnosti, in da je bilo prav malo etničnih organizacij, ki bi uveljavljale svoje partikularistične interese. V razmerju do novih priseljencev je veljalo načelo, da starejšim prebivalcem ne pripadajo nobene posebne gospodarske prednosti, dežela izvora ni bilo merilo za dodelitev dela. Ker ni bilo državne oblasti in suverenosti, je Jišuv lahko uresničeval potrebne funkcije moderne družbe samo z demokratično predanostjo svojih članov, ta predanost pa je nujno zahtevala veliko stopnjo enakosti, poudarjanje skupnih interesov in zmanjševanje gospodarskih razlik. Razmeroma majhna socialna diferenciranost v Jišuvu med priseljenci po času priselitve ali po deželah izvora je bila posledica prepričanja, da je trenutno stanje samo pripravljala stopnja za prihodnost, ko se bodo pridružile nove množice, katerim je treba s sedanjim delom omogočiti uspešno vključitev in zlitje v eno nacijo. V takih razmerah ni prihajalo do velikih razlik v življenjski ravni med različnimi družbenimi sloji Jišuva niti ni v pomembnejši meri prišlo do družabne izključnosti v kateri koli narodnostni skupini.

Orisu Jišuva bo treba dodati najbrž še eno potezo: pred drugo svetovno vojno je kulturna integracija stala v nujnostnem vrstnem redu precej v ozadju in je potekala veliko počasneje kot v obdobju po ustanovitvi države. Z besedo kulturna integracija označujejo v Izraelu v prvi vrsti pridobitev znanja hebrejskega jezika in njegovo dejansko rabo v vsakdanjem življenju, aktivno in pasivno kulturno tvornost v tem jeziku, krepitev zavesti o pripadnosti k židovsko-izraelskemu narodu mimo vseh razlik etničnega in kulturnega porekla in pa verskih tradicij. Takšna kulturna integracija je v Jišuvu potekala veliko počasneje in brez širše zasnove in sistematične akcije. Močna sionistična zavest, duh pionirskega tovarištva in nerazvitost židovske

družbe so povzročali, da nujnost kulturne integracije in sprejema enotnega jezika ni bila tako občutna.

Ustanovitev države in ogromni pritok novih priseljencev sta v podobo Jišuva vnesla korenite spremembe. Tri življenjsko važne in neodložljive naloge so stale pred izraelskimi vodilnimi družbenimi faktorji. Prva je bila vsestranska zgraditev državnega aparata kljub vojni z arabskimi sosedi, ki so bili vsi po vrsti odrekli priznanje novi državi. Drugo je nalagala potreba po pospešenem in bolj organskem razvoju na vseh gospodarskih področjih. Tretja pa je zahtevala hitro gospodarsko vključitev stotisočev novih priseljencev, ki so v ogromni večini prihajali brez sredstev in brez poklicne priprave.

Prvo nalogo je uspešno opravil zarodek državnega aparata, ki je nastal že v okviru Jišuva, obrambo države je z mobilizacijo vseh ljudskih sil uspešno zagotovila stara, zdaj legalizirana vojska Hagana. Drugo in tretjo nalogo, gospodarski razvoj in absorbiranje priseljencev, so uspešno reševali organi države s pomočjo Židovske agencije, prav posebno pa družbene organizacije, zrasle še v starem Jišuvu, v prvi vrsti vseobsegajoča sindikalna, državno-kapitalistična organizacija Histadrut. Veliki smisel za organizacijo, razvit v desetletjih ustvarjanja Jišuva, intelektualni potencial izbrane jišuvovske družbe in novih priseljencev, še posebno pa velika pomoč iz zamejstva so v zelo kratkem času premagali na videz nezmagljive težave.

Dosežki pri razvijanju izraelskega kmetijstva, ureditev namakanja, melioracije in regeneracija zemljišč, razvoj prometa, industrije, stanovanjskega in družbenega standarda, napredek šolstva, kulturne dejavnosti, socialnega skrbstva, zdravstva itd. pomenijo velike storitve in so nedvomno izredno impresivni za obiskovalca, tudi če se zaveda ogromnega finančnega prispevka iz zamejstva. Kolikšen je ta prispevek, ni do kraja znano, nekaj podatkov pa omogoča vsaj približno predstavo. Židovska agencija kot svetovna sionistična organizacija je preskrbela v letih 1948—1960 pomoč v znesku 1.165.000.000 dolarjev; židovsko ljudsko posojilo v ZDA je od maja 1951 do konca 1960 nabralo 500.000.000 dolarjev; podpora vlade ZDA je do konca 1960 znašala 447.000.000 dolarjev, od česar je bilo 267.000.000 podarjenih, ostalo pa dano v obliki posojil; reparacije, ki jih plačuje Zahodna Nemčija, znašajo 750.000.000 dolarjev, restitucije iz Nemčije na osebni podlagi pa 250.000.000 dolarjev. Skratka, gre za milijardne dolarske vsote. Ob vseh doseženih gospodarskih in posebej še kolonizacijskih uspehih pa se z rastjo izraelske države in družbe odpirajo novi in teže od gospodarskih rešljivi problemi. To so problemi, ki jih mora reševati izraelska družba sama, z lastno notranjo močjo.

Za to, da bi obvladali naraščajoča in vedno očitnejša družbena nasprotja v novi državi, nasprotja, kakršna so značilna za sodobno meščansko družbo, verjetno ne bi bilo treba iskati kakih posebno novih metod. Najbrž bi zadostovali prijemi vladanja, kakršne si je moč ogledati v zahodni Evropi, zlasti v priljubljenem vzorniku — Veliki Britaniji. Po vsem videzu bi zadostovala tudi ideologija sionistične pionirske požrtvovalnosti, podrejanja osebnih koristi potrebam skupnosti, tradicija egalitarizma, avtoriteta vlade itd. Toda nasprotjem »klasičnega« tipa se pridružujejo nova, ki izvirajo iz etničnega in kulturnega značaja milijona novih državljanov.

Že kratek pregled, iz katerih dežel so prihajali priseljenci od 15. maja leta 1948 do 31. januarja 1961, omogoča zaznavo bistva novega problema.

<i>Vzhodna Evropa</i> (Romunija, Poljska, Bolgarija, ČSSR, Madžarska, Jugoslavija, Litva)	599.985
<i>Zahodna Evropa</i> (Nemčija, Francija, Avstrija, Grčija, Britanija, Italija, Belgija, Nizozemska, Španija, Švedska, Švica)	31.246
<i>Azija</i> (Irak, Turčija, Perzija, Aden, Indija, Kitajska, Ciper, Jemen)	269.852
<i>Afrika</i> (Maroko, Tunizija, Alžir, Libija, Tanger, Južna Afrika, Etiopija, Egipt)	237.443
<i>Amerika</i> (Severna in Južna)	12.925
<i>Australija in Nova Zelandija</i>	509
<i>Neopredeljeni</i>	33.727

Medtem ko je Jišuv sestavljal v veliki večini živelj iz vzhodne in srednje Evrope, izvira večina novega prebivalstva Izraela iz azijskih in afriških dežel. Emigracija iz teh dežel je izrazito »neselektivna«, tvorijo jo celotne skupine židovskega prebivalstva posameznih dežel (Jemen, Irak, Maroko itd.) z vsemi starostnimi skupinami. Takšna struktura pomeni neprimerno večjo odpornost etničnih skupin proti asimilaciji. Že danes je materin jezik polovice izraelskega prebivalstva arabščina, delež azijsko-afriškega življa pa bo v prihodnosti še naraščal. Analiza potencialnih migracijskih rezerv diaspore pokaže, da ni verjetno, da bi priseljevanje v prihodnjih letih kaj bistveno spremenilo sedanje etnično razmerje v izraelskem prebivalstvu. Domači naravni prirastek, ki bo postajal vse pomembnejši populacijski faktor, pa odločno govori v prid azijsko-afriškega življa. Medtem ko je leta 1949 bilo 65 % vseh rojstev zabeleženih pri materah evropskega porekla in 20 % pri materah azijsko-afriškega porekla, ostanek pri materah, rojenih v Izraelu, se je v letu 1955 odstotek rojstev evropskih mater zmanjšal na 33 %, medtem ko je odstotek rojstev pri azijsko-afriških materah narasel na 54 %. »Obžalovanja vredno, morda celo nevarno biološko dejstvo« je nesorazmerje med rodnostjo Židov evropskega in azijsko-afriškega porekla v Izraelu imenoval predsednik vlade Ben Gurion v zadnjem vladnem letnem poročilu. Čemu vendar?

Dokler so bili Židje iz Evrope še skoraj sami, kakor je to bilo v Jišuvu, okoliščina, da je vsak priseljenec prinašal s seboj tudi kulturne značilnosti sredine tiste dežele, v kateri je dotlej živel s svojo družino, ni kaj posebno motila. Halucimski pionirski duh je lahko premostil razlike med kulturno dediščino različnih evropskih dežel, saj tudi te razlike konec koncev niso bile tako velike. Že množice novih evropskih priseljencev po letu 1948, ko se je pionirska miselnost umikala iz vsakdanjega življenja pred državnim aparatom in idejno neprebrano poplavo novih državljanov, so prinesle s seboj spoznanje, da vsi ti ljudje niso zgolj Židje, marveč, da so prej Francozi, Bolgari, Nemci, Poljaki, Romuni itd. Tako so se klicali med seboj, na tej etnični osnovi so se družili, formalno in neformalno, tudi znanstvena literatura jih imenuje z njihovimi narodnimi imeni in le od časa do časa opozarja, da v resnici ne gre za prave Francoze, Nemce, Bolgare itd., ampak za Žide iz sredine teh narodov.

Posebno vprašanje so do neke mere pomenili tudi ljudje, ki so preživeli nacistični genocid, jetniki iz uničevalnih taborišč, telesno in psihično na robu razkroja, ljudje, ki niso mogli več zaživeti v stari sredini, povezani s tolikimi bolečimi spomini, ljudje, ki so prišli v novo židovsko državo iskat zavetja in

celit rane telesa in duha. Spoznanje, da je domnevno varno zavetje v resnici le novo bojišče, jih ni prizadelo toliko kot pa občutek, da stari naseljenci kljub vsemu priznanju, ki ga dajejo njihovemu trpljenju in žrtvam šestih milijonov, vendarle zanje nimajo pravega razumevanja. Duh aktivnosti in privajenost orožju sta bila tako močna črta v značaju pripadnikov Jišuva, da so stari naseljenci ob misli na evropsko katastrofo občutili zadrego, da so se spraševali, kako se je to moglo zgoditi brez resnega odpora; smisel pasivnega, čeprav heroičnega trpljenja jim ni bil več pojmljiv. V katastrofi so videli predvsem potrdilo za pravilnost poti, ki so jo ubrali sami ali pa njihovi očetje; v zaverovanosti vase in v svoje pionirske probleme in vojaške dosežke so podcenjevali tisti pretres svetovnega demokratičnega mnenja zaradi uničevanja Židov v Evropi, ki je bil eden izmed odločilnih povodov za sklep OZN o ustanovitvi židovske države. Eichmannov proces zato ni bil le pravni obračun z nacističnim genocidom, ampak je veliko pomenil tudi za boljše razumevanje problemov preživelih žrtev tega genocida v Izraelu samem. Značilno je, da so prav v tem času v prosvetnih organih začeli bolj razmišljati, kako organsko vključiti poglavje evropske katastrofe v razlago zgodovine židovskega gibanja in države.

Kljub novim očitnim razlikam v etničnem poreklu in moralnopolitičnem izročilu pa so se vsi evropski Židje (evropski v kulturnem in ne zemljepisnem smislu, zato štejejo k njim tudi ameriške, avstralske, v Jišuvu rojene itd.) začeli čutiti kot večja interesna celota, ko so se skoraj nepričakovano zavedli dejstva, da jih bodo Židje iz azijskih in afriških držav kmalu številčno presegli. Značilno je, da najdemo v sodobnih statistikah, izdelanih v Izraelu, kadar je govora o izvoru prebivalstva, ne toliko delitev po posameznih deželah izvora, marveč največkrat delitev v dve veliki skupini: evropsko in orientalsko.

(Konec prihodnjič)

RAZGOVORI

MOŽNOSTI IN OKVIRI

Ivan Bratko

(Nadaljevanje)

PREMAGOVANJE ZAMUDNISTVA IN NOVO NAPREDOVANJE

Nekoč pred revolucijo smo govorili o tradicionalnem slovenskem zamudništvu, pri čemer smo imeli v mislih to, da smo zamujali zgodovinske priložnosti za velika dejanja, zlasti za osvoboditev in združitve. Dandanes je vsebina tega pojma, če mu hočemo ohraniti neko stvarno jedro, popolnoma drugačna. Težišče se je premaknilo s političnega in družbenoekonomskega na druga področja, tudi na kulturno življenje in v svet knjige. Gre torej za konkretna, nova vprašanja in ne za staro splošno tožbo.

Na področju knjižne proizvodnje človeštvo po drugi svetovni vojni izredno napreduje. Najbolj civilizirane države, zlasti ZDA in ZSSR, redno ob-

tirani analizi »izvora napak.«⁶ To je po eni strani demantiral sam stalinizem s svojimi iluzijami o možnosti koeksistence (da ne rečemo sporazumevanja) z nacionalnosocialistično Nemčijo, po drugi strani pa je vprav nastajanje anti-fašistične fronte — kakor jo je bila razglasila tudi kominterna — predpostavljalo, da se zavrne vsakršno sektaštvo zaradi mobilizacije vseh demokratičnih sil.

Skratka, transformacijo leninizma v stalinizem je treba gledati v kompleksnem gibanju nove zgodovine nasploh, posebej pa še ZSSR in mednarodnega delavskega gibanja. Samo z objektivnim raziskovanjem brez stereotipnih dogem in shem je moč priti do prave slike stalinizma z vsemi njegovimi protislovji, pozitivnimi in negativnimi lastnostmi, kakor tudi do boljšega razumevanja tistega dialektičnega procesa, ki je naposled pripeljal do spoznanja, da je stalinizem treba premagati, toda tudi do žilavega odpora zoper destalinizacijo, procesa, ki se razvija pred našimi očmi in katerega neposredni udeleženci smo.

(Konec prihodnjic)

Prevedel F. Š a f a r

NEKAJ POTEZ IZRAELSKE ETNOGENEZE

(Konec)

Janko Pleterski

Civilizacijski, kulturni, gospodarski in idejni prepad med izraelskimi državljani evropskega in azijsko-afriškega porekla je zelo globok. Od Jemenita, ki z vsem svojim nazorom in življenjskimi navadami korenini v zgodnjem srednjem veku, ki v »transplantaciji«⁶ jemenskega židovstva z veliko letalsko prevozno akcijo leta 1950 vidi čudežno uresničitev biblijske prerokbe in ki ravnodušno sprejema kot samoumeven čudež z velikimi sredstvi za rodovitnost usposobljeno kmečko posestvo z vsem inventarjem, pa tja do elektronskega inženirja in tehnika, do modernega profesionalnega političnega voditelja, managerja v gospodarstvu, do prefinjenega poznavalca in uživalca stvaritev evropske glasbene, odrske, likovne umetnosti v Tel Avivu, Jeruzalemu ali Haifi, je razdalja nepojmljivo velika. Marokanski težak v haifskem pristanišču, pomivalec posode v elitni restavraciji, nekvalificirani delavec v tovarni, ki je prvi na vrsti, kadar je treba reducirati delovno silo, pač v evropskih kvalificiranih delavcih, v lepo oblečenih ljudeh, ki stanujejo v bogatih vrtnih četrtih na Karmelu, komajda vidi svoje židovske brate.

Že v starem solidarnem Jišuvu so »orientalski«⁶ Židje, še ne posebno številni (vseh skupaj je bilo okrog 90.000), pomenili poseben problem. Niso bili tako enakomerno prostorno in funkcionalno razporejeni v vsem Jišuvu kot evropski Židje, nesorazmerno močno so bili predstavljeni v najnižjih družbenih gospodarskih slojih, težili so h kompaktnemu naseljevanju v mestnih četrtih, ki so večkrat imele videz predmestij za siromake, le neradi so stopali v mešane zakone, organizirali so se na etnični podlagi v politične stranke (Jemenitska stranka,

⁶ Član vodstva KP Italije v članku, objavljenem pod tem naslovom v teoretičnem glasilu »Rinascita«⁶ decembra 1961.

Sefardski blok itd.), na splošno so kazali pomanjkanje smisla za integracijo, zato pa večjo nestabilnost v družbenih odnosih, večjo delinkvenco, nezanimanje za šolsko izobrazbo itd. »Orientalški Židje so bili najpomembnejši izjemni in ,problematični' sloj znotraj Jišuva,« zaključuje S. Eisenstadt.

Solidarnostna sredina Jišuva je preprečevala, da bi negativne težnje na etnični podlagi postale zares nevarne. Po ustanovitvi države pa je ta problem s preraščanjem orientalske manjšine v večino dobil čisto drugačen obseg in pomen. Ali se je temu primerno povečala tudi sposobnost jedra izraelske židovske družbe, da ga obvlada in množice orientalskih državljanov usmeri k pozitivni integraciji? Če pogledamo strukturalne spremembe te družbe po ustanovitvi države, bo treba na vprašanje odgovoriti nikalno.

Tudi tukaj velja Eisenstadtova analiza:

Z ustanovitvijo države je zrastel nov državni aparat. Deloma je sicer prevzel aparat mandatne oblasti, a potrebe obrambe, gospodarskega razvoja, socialnega skrbstva, vsrkanja priseljencev so povzročile, da so se stare veje aparata močno razširile in da so zrastle številne nove. Vprašanje, po kakšnih načelih deliti položaje v novi oblasti, je praksa rešila na način, ki je popolnoma spremenil podobo, veljavno v času Jišuva. Tri glavne spremembe so bile: vedno večja centralizacija oblasti v rokah vlade in njenih upravnih priveskov, naraščanje družbenega ugleda moči in pomena odnošajev na osnovi moči, rast diferenciacije med različnimi družbenimi razredi. Vodilni ljudje iz Jišuva, nekdanj močno neformalno povezani s prvotnimi skupinami družbe, so se teh vezi hitro otresali in se začeli povezovati med seboj v lastne, svojemu stanu primerne skupine. S formalizacijo odnošajev v družbi, s socialno diferenciacijo se je nekdanj prevladujoča metoda političnega dela s prepričevanjem in pridobivanjem v neformalnih stikih umaknila birokratskemu vplivanju z delitvijo dobrin, ki so bile v rokah osrednjih političnih ustanov. Prvotne družbene skupine iz Jišuva so se hitro sprevrgle v skupine pritiska (*pressure groups*), da bi dosegle kar največji kos skupne pogače. Pojavlja se rastoča politizacija družabnega življenja, osebni stiki se odmerjajo po njihovi morebitni politični donosnosti. Rastoča formalizacija, birokratizacija, upadajoča notranja povezanost prvotnih skupin, slabljenje njihove navezanosti na osrednje vrednote židovske skupnosti so glavne spremembe v notranji organizaciji družbe. Birokratski okvirji postajajo poglobitveni okvirji organizirane politične in socialne dejavnosti na vseh stopnjah. Vse to ni bilo sprejeto brez pomislekov in negodovanja, prišlo je tudi do poskusov organiziranega odpora, a vendarle je globoka sprememba osnovne narave splošne solidarnosti in meril židovske družbe postala dejstvo.

Kako se v tej moderno razvejani in zapleteni družbi lahko uveljavijo etnične skupine, katerih življenjske norme slone na daleč zaostali razvojni stopnji? Kljub temu, da skoraj ne more biti govora o kaki namerni diskriminaciji, saj je le-ta v nasprotju s prvina vladajoče ideologije, so v dejanskem življenju take skupine v močno neenakem položaju, in to na neugodnejši strani. V agrarnih naseljih je to manj občutno, čeprav so razlike med starimi, gospodarsko močno utrjenimi kolektivnimi ali združenimi kmetijskimi naselbinami in pa novimi vasi, ki so vrh tega največkrat zrastle v podnebno in po kakovosti zemlje manj ugodnih področjih, prav velike in očitne. A v kmetijstvo odhaja le manjši del novih priseljencev (blizu 16 odstotkov), velika večina živi v mestnih in industrijskih okoliših. Raziskave o prilagoditvi orientalskih priseljencev zaposlitvi v industriji so prišle do zanimivih ugotovitev.

Velika večina je zaposlenih na delovnih mestih, za katera kvalifikacija ni potrebna ali pa jo je moč dobiti v kratkem času s praktičnim delom. Čeprav ni resnih trenj med starimi in novimi delavci, to bi bilo v prevelikem nasprotju z veljavnimi moralnimi načeli, razmerje vendar ni idilično. Skoraj vsi orientalski anketiranci izjavljajo, da se čutijo prikrajšane, da jim starejši (evropski) tovariši neradi posredujejo svoje znanje, da se z njimi ne družijo, da teže dobijo trajno zaposlitev, zvezano s socialno varnostjo, znten del govori le arabski jezik, kar je seveda močna ovira za uspešen napredek itd. Velika razlika med dejanskimi možnostmi orientalskih in evropskih priseljencev je to, da evropski Židje večji del izvirajo iz dežel z visokim standardom, kamor se lahko tudi vrnejo, če z življenjem v Izraelu niso zadovoljni, medtem ko je večini orientalskih Židov vrnitev v arabske dežele nemogoča in nimajo druge izbire, kot da se sprijaznijo z delom, kakršno dobijo. Podjetja to njihovo zadrego tudi izkoriščajo. Sindikati se niso kaj dosti zavzeli za pomoč pri socialni prilagoditvi in orientalski delavci v njih še niso spoznali svoje organizacije, ampak jih jemljejo le kot eno izmed številnih birokratskih oblasti, po katerih se jim konkretno predstavlja izraelska država.

Tudi raziskave odnošajev med prebivalci v nekaterih mestih oziroma njihovih evropskih in orientalskih četrtih niso prišle do ugodnejših zaključkov. Poseben problem pomeni majhna interesiranost orientalskih priseljencev za boljšo šolsko izobrazbo. Šolniki celo mnogo razpravljajo o pomanjkljivem smislu za abstraktno mišljenje pri otrocih iz orientalskih družin, pri čemer seveda ne gre za kako prirojeno, ampak za pridobljeno lastnost. Zadnji čas je bilo v javnosti slišati nujna opozorila, da je na jeruzalemski univerzi med 7000 študenti komaj 300 študentov iz orientalskih družin, da bo v šolskem letu 1961/62 samo 40 orientalskih diplomantov. Tudi stanje na srednjih šolah ni bolj razveseljivo: med sto absolventi je povprečno 15 orientalcev. Takšno stanje pa ni samo posledica tega, da orientalski priseljenci še nimajo pravega razumevanja za pomembnost šolske izobrazbe, marveč se v njem izraža tudi selektivni učinek šolnin, ki so na srednjih in visokih šolah zelo velike (500 oziroma 2000 izraelskih funtov na leto), s čimer so seveda v prvi vrsti prizadeti socialno šibki (orientalski) sloji. Saj celo socialno šibka evropska družina z enim ali dvema otrokoma laže najde denar za šolanje (dodatna zaposlitev mater) kot pa orientalska družina, ki ji veliko število otrok to onemogoča.

Raziskave, ki zadevajo organizacijo družbe, ugotavljajo, da se novi priseljenci uveljavljajo kot funkcionarji samo na nižjih in srednjih stopnjah, da je le prav malo posameznikov prodrlo v višje sloje družbene elite, da so to izjemni primeri in jih ni mogoče šteti za predstavnike skupin, iz katerih so prišli. Splošno je znano, da med člani vlade ni novih priseljencev, samo dva ali trije so med poslanci parlamenta, in da so prav redki v osrednjih organih glavnih političnih strank, velikih prosvetnih in strokovnih združenj in med visokimi vladnimi uradniki. To velja za vse nove priseljence, tudi evropske, med katerimi je veliko zelo izobraženih in dobro kvalificiranih ljudi. Koliko bolj so vrata zaprta za orientalske!

Prva posledica takšnih razmer za proces kulturne in politične integracije novih priseljencev, posebno še orientalskih, je, da o njihovi disperziji v družbenem in naselitvenem pomenu, kakršna je prevladovala v Jišuvu, ni več govora. Prevladuje njihovo formalno in neformalno združevanje na etnični podlagi; nekatere takšne skupnosti, zlasti severnoafriška in iraška, imajo celo politični

ali polpolitični značaj. Identifikacija z njihovimi posebnimi kulturnimi in civilizacijskimi tradicijami je močnejša in trajnejša, čustvo solidarnosti z drugimi etničnimi skupinami neznatno, ne le vzajemno družabno izogibanje, ampak tudi aktivna trenja so vsakdanja stvar.

Namesto moralnopolitično in kulturno enovite družbe, kateri bi v osnovo bile vzdane vrednote, kakršne so prevevale stari Jišuv, se pojavljajo poteze pluralistične družbe, v kateri bi Jišuv bil le ena izmed možnosti. Kar je še bolj vznemirljivo, je to, da v tem pluralizmu ne bi šlo za koeksistenco enakovrednih kultur druge ob drugi, ampak za nekakšno stratifikacijo v višje in nižje. Znano je, kako ostre razprave so se nekdanj v Jišuvu v nemale ob vprašanju, ali kaže v židovskem gospodarstvu zaposlovati arabsko delovno silo ali pa se truditi za to, da se fizičnemu delu neprivajeni židovski priseljenci »ponižajo« tudi k najpreprostejšim in slabo plačanim težaškim delom. Prevladala je ideologija »osvojitve dela«, ki je nastopala proti uvajanju gospodarstva kolonialnega tipa, v katerem bi Arabci kot domačini delali kot cenena množična delovna sila na najnižjih stopnjah. Zdaj pa se v novi državi, odkoder so arabski domačini v veliki večini odšli, podobno vprašanje zopet pojavlja. Ali je mogoče dopustiti, da bi se delitev dela in položajev v družbi razvijala ne le na razredni in starešinski podlagi, marveč tudi na etnični, pri čemer bi vlogo kolonialne »domačinske« delovne sile prevzemale množice civilizacijsko neustrezno razvitih židovskih priseljencev iz arabskih in sploh azijskih in afriških dežel?

Razume se, da je že misel na takšno možnost neznosna sionistični državni ideologiji in tudi vladajočemu etosu v deželi. A v dejanskem razvoju je problem vendarle zares odprt. O tem priča prej navedena oznaka predsednika Ben Guriona ob pojavu velike rodnosti novih izraelskih državljanov (orientalskega porekla). Zato si je treba predsednikovo izvajanje ogledati pobliže.

»Tisti, ki so se nam tukaj pridružili,« piše predsednik Ben Gurion, »še pred neodvisnostjo — raje bi rekel, še pred uničenjem evropskega židovstva — so prišli opremljeni duhovno in gmotno, da so lahko gradili državo in napredno nacijo, dedinjo velike preteklosti, posvečeno mesijanskemu idealu. Velika večina tistih, ki so prišli pozneje, ni bila tako opremljena, ne gmotno ne duhovno. *Država* je storila zares vse, kar je mogla, za priseljence; *ljudstvo* pa z malimi izjemami tako rekoč ničesar. — Dejstvo, da so večino novih naselbin zgradili novodošleci, je dokaz za njihove latentne ustvarjalne sposobnosti. Toda še vedno stoji pregraja med starimi in novodošleci, ki napovedujejo zlosrečne socialne in moralne možnosti. — *Kar moč najhitreje zlitje vseh skupin* je zapoved dneva... Ne moremo si privoščiti, da bi imeli dve diametralno različni židovski ljudstvi. Vsi smo v istem čolnu na viharnem morju, in če ne bomo delali skupno z vsemi svojimi močmi, se lahko potopimo.« Eden izmed bistvenih pogojev za varnost Izraela je »ohraniti in povečati našo prednost, ki nam jo daje kvaliteta«, s katero se je židovstvo zmaglo ohraniti tudi v preteklosti. Dva osnovna problema stojita pred Izraelom: prvi je velika etnična raznoličnost novega milijona priseljencev, kateri se pridružuje velika razlika med novimi in starimi, drugi pa je, da prihaja nov rod, ki ne bo opremljen z dragocenimi izkušnjami rodu, ki je prišel iz diaspore. »In celo tedaj, če novi priseljenc najde kot narodne voditelje ljudi, ki so utemeljili moderna mestna in podeželska naselja, oživili hebrejski jezik in kulturo, ustvarili Hagano in vojsko — celo če radovoljno sprejme njihovo moralno oblast, bodo vseeno v prihodnjem rodu po prestižu vsi enaki. Vprašanje vprašanj je: Kakšen bo duhovni in kulturni

značaj tega rodu? — Obžalovanja vredno, morda celo nevarno biološko dejstvo uroča to vprašanje: Med izobraženo in vodilno manjšino — ne samo v vladi, občinskih svetih, sodstvu, strankah in tisku, pri osebjih višjih šol in univerz, marveč tudi v širšem delu družbe, ki je maloštevilna, a zelo vpliven v politiki, gospodarstvu in kulturi — je naravni prirastek majhen. Med ostalimi ljudmi je dva ali trikrat tolikšen in zato bo njihov naraščaj sestavljal glavnino prebivalstva v prihodnjem desetletju ali kaj, odtis njihovega naraščaja se bo poznal vsej državi, vsemu našemu nacionalnemu značaju. Kakšen bo torej značaj prebivalstva, rojenega in vzgojenega v Izraelu?« Predsednik Ben Gurion ne more napovedati, kakšen bo ta značaj v resnici, temveč le opozarja na izredno pomembnost šolanja mlajšega rodu ne glede na etnično ali razredno pripadnost, »če nečemo postati levantinsko ljudstvo in država — a židovska država takšne vrste se ne bi mogla ohraniti pri življenju, kajti ne bi se mogla obraniti pred svojimi levantinskimi sosedi...« (Podčrtaval — B. G.)

Kakšna so sredstva, ki omogočajo doseči kohezijo izraelsko-židovske družbe na ravni dobre splošne kvalitete, in kakšen značaj bo imela ta kohezivna sila?

Ali je mogoče graditi na židovski rasni skupnosti, toliko poudarjeni v zgodovini antisemitizma? Znanost je že zdavnaj ugotovila, da takšne židovske skupnosti ni, zbor židovstva v Izraelu je to potrdil še z življenjsko izkušnjo.

Ali se je mogoče opreti na skupno versko tradicijo? Mesijanska ideja je gotovo močno tvorna, a v prvi vrsti pri tistih, ki so se za njeno praktično uresničevanje odločili iz lastnega nagiba. Teh je, kot smo videli, danes manj kot drugih. Verska tradicija tudi ni tako enovita, kot bi se zdelo, in politika vlade mora biti usmerjena k dosledni strpnosti, da bi se izognila hujšim trenjem. Koncesije na vse strani namesto verske identifikacije, takšno je dejansko stanje. Razen tega je verska mlačnost in sploh nevernost zelo velika. Posamezne raziskave jo ugotavljajo v velikem obsegu celo pri sicer zelo tradicionalističnih etničnih skupinah. Zelo velikega pomena je biblija kot kulturnozgodovinska stvaritev, kot vir nacionalne tradicije in družbenega etosa, dokaz avtohtonosti v deželi. Vse družbene norme in ustanove se skušajo naslanjati nanjo, biblični simboli so prisotni v vsem življenju, v šoli in doma je vsakdanje berilo vseh generacij, berejo jo tudi ateisti. A pri tem ne gre toliko za versko kot za nacionalno inspiracijo, za iskanje lastne nacionalne kulturne osnove.

Koliko je tvorna in sposobna prevzeti današnje osnovne množice državljanov pionirska ideologija sionističnega Jišuva, ki je v glavnem še vedno ideologija vlade? Vodilni statistik in razčlenjevalec priseljene človeške gmote, R. Bachi opozarja, da nihče ne ve, koliko ljudi je dejansko prišlo v Izrael zaradi svojega sionističnega ideala, a da je kolektivni nagib sodelovati pri zidavi židovske narodne domovine, imel in še vedno ima pomembno vlogo. Glasna pa so tudi druga mnenja, ki pravijo, da uradna ideologija že zdavnaj ne ustreza več novim potrebam. Nekoč smiselne in smotrne vrednote, kot je bilo idealiziranje telesnega dela, pokmetenja priseljencev, gmojne enakosti, kolektivnega življenja, so danes v marsikaterem pogledu celo zavora razvoju. Namesto njih, menijo, je potrebno visoko kvalificirano delo, produktivno kmetijstvo z majhnim številom zaposlenih, stimulatивно nagrajevanje, individualnost v zasebnem življenju. — Duh pionirske požrtvovalnosti in bratstva, ki se goji zlasti v mladinskih organizacijah, je še vedno velikega pomena posebno pri kolonizaciji puščavskih področij, a vse močnejši je občutek, da osrednjih problemov družbe ne more reševati.

Pričakovanja, da bo Izrael še vse hitreje kot nekdanj slovit *melting pot* v ZDA dosegel kulturno in politično asimilacijo novih priseljencev, se niso prav uresničila. Geslo, da bo šlo vse hitro, kot se jed skuha v novodobnem loncu na pritisk, se je lomilo ob trdovratnem nadaljnjem obstoju etničnih skupin in čustev. Ne le politična, tudi neposredna gospodarska škoda, ko so zaradi medsebojnih trenj raznorodnih židovskih kolonistov propadale naselbine, pripravljene z velikimi napori in denarji, zahteva, da je problem treba priznati, ga raziskovati in reševati.

Eden izmed novih ukrepov vlade je ustanovitev oblastvenega organa »za fuzijo skupin«. Ta organ koordinira, svetuje in intervenira, kjer koli je treba. Sociologi z univerz, sociologi Židovske agencije odhajajo na najbolj občutljive točke, v podjetja, mestna naselja, vasi in tu raziskujejo in svetujejo. Cilj ni več neposredno, lahko bi rekli, mehanično združevanje, marveč realno upoštevaje danih razlik in združevanje na višji, posredni ravni, na osnovi nacionalne solidarnosti, ki naj zagotovi osnovne eksistenčne vrednote.

Takšna prizadevanja se lahko uspešno opirajo na nekaj pglavitnih, vsakomur očitnih in razumljivih objektivnih faktorjev. Med njimi je prav gotovo na prvem mestu občutek ogroženosti s strani arabskih sosedov. Na to mesto ga postavlja v pogovoru tudi vodja urada za fuzijo skupin, dr. Chouraquy. Spričo enotnega odpora proti nevarnosti od zunaj, pravi, se blažijo nasprotja znotraj. — Ni mogoče tukaj razpravljati o izraelsko-arabskih odnošajih niti ne o razmerju Izraela do domače arabske narodne manjšine (debata o tem tako življenjsko važnem vprašanju je v Izraelu še vedno precej enostranska), a vsekakor so ti odnošaji nepogrešljiv sestavni del politike kovanja izraelsko-židovske družbene solidarnosti. Prav posebno vzgojno vlogo v praktični izvedbi imajo leta obveznega služenja v vojski. — Drug tak objektivni dejavnik je potreba po hitrem gospodarskem razvoju, splošna želja po hitrem naraščanju življenjske ravni. Odločilna investicijska vloga države in osrednjih poldržavnih sionističnih organizacij je tako očitna, da narekuje spet svojo mero družbenega istovetenja.

Vzporedno z objektivnimi silnicami, ki kujejo izraelsko-židovsko skupnost, gredo sistematična prizadevanja za postopno oblikovanje tistega povezujočega subjektivnega dejavnika, ki je tudi v razredno in kulturno-tradicionalno razdvojeni družbi po vsem videzu razumljiv in sprejemljiv maksimalnemu številu njenih članov, to je — narodne zavesti. V to smer teži na prvem mestu kulturna integracija v šoli, v organih, ki oblikujejo javno mnenje, v vojski, v političnih in prosvetnih organizacijah itd., njen najvidnejši in najučinkovitejši nosilec pa je hebrejski jezik.

Ze v osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je pojavila misel o pomenu nacionalnega jezika za židovsko narodno gibanje; hebrejščina, dotlej mrtvi biblijski in liturgični jezik, je začel postajati jezik sionistične politične in kulturne akcije. Leta 1882 se je rodil prvi moderni židovski otrok, sin glasnika židovskega preroda Eliezerja Ben-Jehude, ki je bil vzgojen v hebrejščini kot materinskem jeziku. V tekmovanju z jidiš in ladinom se je hebrejščina začela uveljavljati v palestinskem Jišuvu, leta 1918 je bilo v Palestini 34.000 ljudi, ki so govorili ta jezik. Kmalu ga je kot uradni jezik priznala tudi mandatna oblast, dokler ni leta 1948 postala hebrejščina edini uradni jezik nove države (arabščina je v rabi le v zadevah arabske narodne manjšine). Tega leta je znalo govoriti hebrejski 80 % židovskih prebivalcev Izraela. V času množičnega priliva novih in novih priseljencev se je zdelo, da bodo državljani hebrejskega

jezika utonili v poplavi drugih jezikov, med katerimi je arabščina vse bolj prevladovala. Tukaj pa je posegla vmes akcija državne oblasti s prosvetnim, vojaškim, uradniškim in političnim aparatom in jela z nenehnim skrajnim trudom širiti znanje hebrejščine. O uspehu nihče več ne dvomi, kajti danes je hebrejščina občevalni jezik ogromni večini prebivalstva, mlademu rodu v veliki meri celo edini.

Odločilna je bila podpora države, k uresničitvi pa je gotovo veliko pripomogla praktična potreba, imeti v babilonski zmešnjavi jezikov enega, v katerem bi se lahko vsi sporazumevali. Toda, če bi šlo zgolj za to, da se sprejme praktična *lingua franca*, ali bi bila ravno hebrejščina tista, ki bi jo bilo treba izbrati z vidika lahkega sporazumevanja? Najbrž ne. Že to, da je bilo treba jezik biblije najprej razvijati tako, da bi zadovoljil potrebe sodobnega življenja, bi govorilo proti njej. Samo za vžigalice so jezikoslovci morali skovati sedem različnih besed, preden se je končno zadnja prijela! Ali ne bi bila veliko bolj praktična, postavimo, angleščina, ki se je za časa britanskega mandata že zelo udomačila, zlasti v upravi, gospodarstvu in znanosti? In če bi bilo odločilno število ljudi, ki kak jezik govore, potem bi lahko upešno tekmovala celo arabščina!

Jasno je, da je hebrejščina bila izvoljena iz čisto drugačnih razlogov. »Šlo je za obnovo židovske domovine v Izraelu.« piše hebrejski jezikoslovec Chaim Rabin, »in dejansko poleg obnove hebrejščine ni bilo druge izbire. Jidiš in ladino je govoril samo del židovskega ljudstva in od tistih, ki teh dveh jezikov niso govorili, ni bilo moč pričakovati, da bi sprejeli jezik, ki ni bil zvezan z njihovo židovsko preteklostjo. Prav tako seveda ni bilo mogoče ljudem, ki so se vračali v narodno domovino, vsiliti nobenega drugega jezika, na primer angleškega, kajti prihajali so zato, da bi bili Židje, ne pa zato, da bi eno asimilacijo zamenjali za drugo. Ponovna uvedba hebrejščine je tako bila bistven del židovskega preroda.« Ali: »Če ne bi bilo hebrejščine, bi jo bilo treba iznajti.« Tako pravi vodilni praktik v širjenju nacionalnega jezika, direktor Kamarat. Pove tudi, da si pri učenju hebrejščine ne prizadevajo zgolj izdelati moderno in učinkovito metodo jezikovnega pouka, v prvi vrsti jim gre za zблиževanje s kulturo in za vcepljanje narodne zavesti, katerih nosilec je ta jezik. Ob primeru oživitve hebrejščine je posebno očitno, da kultura na osnovi lastnega jezika ni le stvar, ki zadeva izbrance, marveč da je neogibno potreben element pri oblikovanju zavesti o skupnosti naroda. Od predsednika vlade do zadnjega delavca, vsem daje ta jezik nekaj skupnega — hebrejsko kulturno dediščino, ta je opora vsem in njihova skupna vez.

Zdi se, da primer hebrejščine v Izraelu znova dokazuje, da nacionalni jezik v življenju sodobne družbe, organizirane slej ko prej na naravni, narodni podlagi, ni samo to, kar menijo nekateri današnji »realistični« jezikoslovci, namreč »nič drugega kakor sredstvo za sporazumevanje«. Težko je ne uvideti tudi njegov pomen kot izraz objektivne osnovne identifikacije posameznika z dano družbeno skupnostjo, z njenimi etičnimi načeli, identifikacije, ki omogoča, da lahko človek kot posameznik in pa kot pripadnik določenega družbenega razreda sodeluje pri razvoju te skupnosti. V tej luči je le navidezen paradokso dejstvo, da je izraelsko-židovska družba, obdarjena domala z vsemi velikimi in malimi jeziki Zemlje, družba kozmopolitskega porekla, katere intelektualci domnevajo, da bodo lahko iz prispevkov kultur vsega sveta izluščili tisto, kar je vrednota za vse, formulirali ne židovsko, ampak planetarno kulturo za člo-

veka kot takega, da si takšna družba za svoje občilo izvoli jezik, ki jo po besedi in pisavi bolj osamlja od sveta kot katerikoli drug. A to je jezik, ki ga šteje za svojega, ki je istoveten z njenim nastankom, z njenim obstojem, z njenim obstankom.

Glavna uporabljena dela: S. N. Eisenstadt, *The absorption of immigrants*, London 1954. — *Between past and future, Essays and studies on aspects of immigrant absorption in Israel*, Jerusalem 1955 (zbornik). — R. Bachi, *Trends of population and labour force in Israel* v zborniku *The challenge of development*, Jerusalem, 1958. — *International Social Science Bulletin*, Cultural assimilation and tensions in Israel (posebna številka), Vol. VIII, No. 1, 1956, Unesco. — E. Katz in A. Zloczower, *Ethnic continuity in an Israeli town*, *Human relations*, Vol. 14, No. 4, 1961, London. — D. Weintraub in M. Lissak, *The absorption of North African immigrants in agricultural settlements in Israel*, *The Jewish Journal of Sociology*, Vol. III, No. 1. — *Ista dva*, Some social aspects of agricultural settlements in Israel, The Hebrew University, Jerusalem. — H. L. Shapiro, *Le peuple de la terre promise*, *Histoire biologique*, v zborniku *Le racisme devant la science*, Unesco, Paris 1960. — A. S. Super, *Absorption of immigrants*, Jerusalem 1961. — Ch. Rabin, *The revival of Hebrew*, Jerusalem 1953. — *Facts about Israel 1961*, Ministry of Foreign Affairs, Jerusalem. — *The Government Yearbook 1961—1962*, Jerusalem.

RAZGOVORI

MOŽNOSTI IN OKVIRI

Ivan Bratko

(Nadaljevanje)

Prihodnost knjige

Med činitelji, ki so v zadnjih desetletjih privedli do tega, da je pomen knjige močno narasel, bi lahko navedli zlasti tele:

1. gigantsko industrializacijo, ki je zajela ves svet; rastočo potrebo po strokovnih kadrih in po vedno bolj kvalificirani delovni sili; vedno več *prostega časa*, ki ga prinaša skrajšani delovnik, kar omogoča tudi delovnemu človeku, da se posveti knjigi;

2. silen razvoj šolstva vseh kategorij in stopenj;

3. družbeno politične spremembe v vrsti dežel, ki so odprle pot socialističnemu razvoju in razvoju nacionalno neodvisnih držav.

Knjiga napreduje z roko v roki z radiom, filmom, tiskom, z magazini in — v zadnjem desetletju — s televizijo. Mnogi so zatrjevali, da bodo ta sredstva množične kulture zasenčila pomen knjige. Medtem ko poslušas radio ali gledaš v televizijski ekran, ne moreš brati! V nekaterih razvitejših deželah poslušajo radio povprečno po tri ure na dan. Toda končni učinek vsega tega pohoda modernih posrednikov kulture je vendarle ugoden tudi za najčastitljivejšega in najstarejšega izmed njih — za knjigo. Ko so po televizijskih večernih šolah v ZDA razpravljali o ruski literarni klasiki, je bila posledica ta, da je močno poraslo povpraševanje po ruskem romanu 19. stoletja, Sartré govori na nekem